

tárgyilagosan, egyfajta személytelenséggel rátekinteni, ha nem egy újra felfedezett „angyali” perspektívából, amely képes meglátni a „fák lüktető szívét”? Györffy Ákos kötete talán ennek a játéknak is teret ad, a hol önmagára vagy az emberi szenvedésre, hol pedig az e mögött meghúzódó isteni jelenlétre és arcra fókuszáló tekintet szüntelen változtatásával. Az emberi létmód éppen ez: hogy a kettő egy-

ségben való megpillantása mindig kegyelmi pillanatnak mondható, hogy a törés szinte testünkben érzékelhető, az átütött tenyér húsának lüktetésében. Ez a „megfeszítettség” – amely a krisztusi áldozatot evokálja – jelenti a kötet tényleges súlyát és a leírtak vertikális dimenzióját.

A kiáltás harangütéssé „tágul”.

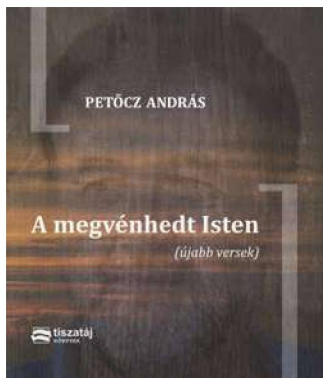
Várkonyi Borbála

Köztünk járnak

PETŐCZ András: *A megvénhedt Isten (újabb versek)*. Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2016.

Petőcz András új verseskötete olyan módon gondolja újra a kortárs magyar líra közköltészeti tematikáját, emellett az istenes versek közé is sorolható darabjai úgy beszélnek a líratörténet egyik legfontosabb témájáról, a mindennapokban megtestesülő szakralitás problémájáról, hogy mindez egy pillanatra sem kelti a közhelyesség látszatát.

A kötet központi ciklusának (*Ott, a szomszédban*) kiinduló helyzete a világirodalom egyik legismertebb toposza. A Messiás várása az egész zsidó-keresztény kultúrkör alapja, a megváltás pillanatáról, a megváltó érkezéséről lemaradó közösségek történetei e motívumvándorlás leghatásosabb példái. Az újszövetségi szűzsé alaphelyzete és annak apokrif verziói szerint a kerek alatt lopakodó, újabb és újabb alakokban megtestesülő felkent – az egész közösség számára legalábbis – felismerhetetlen volt és lesz mindig, az esélyeket pedig érkezésekor újra és újra el fogjuk játszani. Mindez nemcsak a világirodalom (a talán legtöbbet idézett szöveghely Dosztojevszkij *A Karamazov testvérek* című regényében a Nagy Inkvizítor legendája), hanem a 20. századi gondolkodástörténet egyik legtöbbször felvillantott reményteli pillanata.

Petőcz új verseskötete megkomponáltságában az Ószövetséget, üzenetében, problémakezelésében, istenképében inkább az „Újat” idézi. A gyűjtemény előbeszéde, a *Meditatív költemény* című vers, ahogy a három ciklus egyenként is (*Idegen tárgyak; Ott, a szomszédban; A lezárult idő*) a Királyok könyve, Jeremiás könyve és a Zsol-

tárok könyve híres citátumait választja mottójául. Így a haldokló Dávid királyról vagy a Sion-hegyről szóló passzusok a kiválasztott(ak) esendőségét, a hétköznapi világban felvillanó istenit vezetik elő, keretbe foglalva azokat a verseket, amelyek az Isten megtestesülésének, alakváltásainak problémáit helyezik előtérbe.

Hozzá kell tenni, hogy Petőcz különböző műfajokban született szövegeinek elmaradó megváltásokat tematizáló képei nemcsak a keresztény gondolkodás dimenzióiban értékelhetők. A világvége, a

bennünket körülvevő kulturális, nyelvi tér átalakulásának, az élet elfogyásának, felrobbanásának, radikális megsemmisülésének lehetősége markáns iránya ennek az életműnek. A korai korszakában az avantgarde szövegépítő technikáit, az ezzel járó felforgató szubverzivitást preferáló szerző elbeszélői, stílusokat, irodalmi és kulturális regisztereket váltva is, az apokaliptikus víziók, a világvége utáni állapot krónikáinak sosem patetikus, inkább higgadt megfigyelő szerepében képzeltek el gyakran magukat. Az alkotó két

fontos regénye (*Idegenek* – 2007; *Másnap* – 2011) éppen ezt a mai világirodalmi és összművészeti (képzőművészet, film, képregény) térben egyébként is releváns, a populáris kultúrában kiemelten hangsúlyos posztapokaliptikus víziót vázolta.

Mi történik a világot elpusztító ökokatasztrófa, polgárháború vagy más, traumatikus diplomáciai konfliktus után: mindez Petőcznél nem nagyívű, barokkos vagy romantikus stílusjegyeket felvonultató látomás, hanem, ahogy az egyébként a középkori pokoljárásokban, a barokk, a manierizmus vagy a romantika világában is elgondolható volt, hétköznapi történessor, amelynek végső tapasztalata a kataklizmák után is utat törő élet szükség szerű felülkerekedése. Petőcz poétikájának láthatóan a romantika pusztulást jósoló látomásai, ahogy azok transzformációi is sajátjai: az új gyűjteményt azonban a Vörösmarty-lírából (*Előszó*) ismert képek ugyanúgy uralják, mint a klasszikus modernség (Babits, Kosztolányi, József Attila) ismert szöveghelyei.

Az első ciklus (*Idegen tárgyak*) darabjai az utazás, a mozgásban lét dinamizmusát a vakság, a látás elhomályosulása, a sötétség az Őszövétségre valóban erősen reflektáló motívumai segítségével mozgósítják. Mind ezt az olvasó a világok pusztulását apatikusan szemlélő scriptor tekintetén keresztül láthatja meg. Petőcz lírája a retorikai alakzatok közül a leginkább az ismétlést preferálja. A *Szomorú ország* című vers struktúrájában is a Babits-verseket (*Fekete ország; Messze... messze...*) idézi. A kötet egyik legjobb darabja, az Illyés Gyula emblematis, egy korszak elhallgatástörténeteit kontextualizáló szövegét (*Egy mondat a zsarnokságról*) aktualizáló *Mondatok a szabadságról*, amely az hommage, a pastiche, a stílusparódia és a travesztia minden elemét felmutatni kész játékos, jelenkori közéleti következtetéseket halmozó variáció.

„A szabadság ott van
mindenféle tettekben,
a vágyban,
és az ágyban,

hogy nem közli senki,
miképp kell szeretni,

s főleg hogyan,
és boldogan

miként is élhetek.”

A *Mondatok a szabadságról* emellett azt a közéleti megszólalásmódot is sűríti, amely aktuális áthallások érzékelésére ugyan nagyon is alkalmas, ám a benne felvetett kérdések (politikai tüntetések, etnikai feszültségek, a szabadságjogok kivívása, kulturális és nyelvi határok születése és felszámolódása) főként általános dimenziójukban láthatóak. Eközben a lírai én a történelem és a civilizációk ciklikus működési lehetőségeihez is közel hajol, teszi ezt a költészettörténet korszakaiban lubiccoló, játékos kedvét sosem vesztő énekmondóként.

A gyűjtemény első egysége a biblikus és apokaliptikus párhuzamok mellett elsősorban az egzisztencialista líra beszédmódjait és tárgykultúráját idézi. Az idegenség, az intimitás dimenziói az elvesztett, ellopott, kallódó tárgyak, az enteriőrök kapcsolatrendszerében mutatják meg magukat. A gyűjtemény talán legpoétikusabb szövege a *Másnap* című vers, amely a kórházi ágyon fekvő haladóklo apa és fia nézőpontváltó szemszövegeiből beszél el az élet elfogyásának, a lélek testből való kiszakadásának pillanatait. Teszi ezt úgy, hogy eközben a kórterem berendezése is az életöszön felszámolódásának szimbóluma lesz: „Gurulószéken a fürdőbe tolnak. / Langyos zuhany végigpermetez.” „Dél körül megyek be apámhoz. / Mesélek neki, bohóckodom.” A vers a magánéleti kitérülködés mélységeivel, a könyv többi darabjánál erősebben láttatott önéletrajziséggel ki is lóg a konzekvensen megkomponált verseskötet érzékenységükben is szenvtelen elbeszélőinek történeteiből. Ám ez az érezhetően személyes szöveg sem mentes a reminiscenciáktól. Az apját meglátogató fiú vakítóan fehér ingének látványa joggal idézi Petri György *Hogy elérjek a napsütötte sávig* című nagyívű poémájának hasonló képeit („hol drapp ruhám, fehér ingem világít”).

Petőcz szépirodalmi produktumainak nemcsak a vendégszövegek hálózata, hanem az önidézetek nagy száma is sajátja. Vezérmotívumai (idegen, másnap vagy a versekben és a prózában is újra és újra visszatérő Egészen Kicsi Kis Létező)

rendre a szétírás, a gondos megmunkálás, a cizellálás viszonyrendszerében jelennek meg, vackolódnak be az életműbe. Az avantgarde atmoszférájában nevelődő alkotóként az író egykori indulásának esztétikai bázisához ma is hűséges, ösztönművészeti nyitottságát láthatóan máig őrzi. *A megvénhedt Isten* képzőművészeti elkötelezettségének példái is hosszan sorolhatók, a legkifejezőbb darab talán az Ámos Imre festészetéről szóló költemény (Ámos Imre emlékezete) Kosztolányi-reminiszcenciákat konzerváló állásfoglalása: („A festők színes világot álmodnak // Én is színes világról álmodom.”)

Petőcz lírájának a tartalmi, szemantikai bravúrok mellett a forma iránti alázat, a formai kísérletező kedv lankadatlansága is sajátja. Korábbi, ugyancsak a Tiszatáj Könyvek sorozatban megjelent gyűjteménye (*Behatárolt térben* (zárójelversek, 1984–2009), Szeged, 2010) a posztmodern egyik kedvenc gesztusát, a zárójel által határolt versteret választotta terepül. Az immanencia, az önmagába záródás írásjele, különösen a mögé rejtett Egészen Kicsi Kis Létező nem csak frázisként, öncélú stíluselemként jelentek meg ott. A *Behatárolt térben* számozott opusai az írásjel mögé bújít, annak játéktérben megfogalmazódó hiányokat, traumákat, feloldhatatlan ellentmondásokat vezették elő. A színes tintákról álmodó Kosztolányi Desiré, a világ végét jelentő háború után a romok között sétáló öregasszony, a francia tengerparton vagy a pusztítás kulisszái közt tébláboló emberroncokban megtestesülő Isten figurái az írásjel mögé rejtve testesítették meg saját jelenlétüket és eltűnésüket. Az előző kötet szerkezeti megoldásaink felidézése azért is tanulságos, mert a „zárójelverseket” olvasva egyértelmű, *A megvénhedt Isten* darabjaiban nem előzmények nélkül öltének testet az elfogyó kulturális, nyelvi vagy éppen szakrális tér alakjai.

Az új verseskötet három ciklusa közül mondandójában is a legerősebb a középső (*Ott, a szomszédban*), amely az „isteni” alakváltásait jeleníti meg. A tévész, a szomszédban lakó, a hajléktalan, a részeg, az ideges, az öregedő, a falusi, a kíváncsi, a szorongó Isten figurái személyükben és viselkedési mintáikban is a hétköznapi megváltások lehetőségét hordozzák. Petőcz nyelve, ez a prózákat olvasva is érezhető, elsősorban költői nyelv, amely olyan mértékben alázatos a forma iránt, hogy a keret (zárójel, versforma, ritmus, rím, a retorikai alakzatok, különösen az ismétlés, a helyettesítés és

a felcserélés) mindig maga alá rendeli a jelentéstartalmat. Az Isten a szóban forgó ciklusban pusztán megnevezésével, a köznapi, rutinos szituációkban való elhelyezésével válik erős alakká. Nem hagyomány nélküli persze mindez a magyar irodalomban. Petőcz versciklusa az Ady-féle istenes versekkel, Petri György ismert darabjaival (pl. *Apokrif*), Sziveri János kései költészetének a halállal reflektorfényben szembesülő, szakralitást újragondoló lírai énjével (pl. *Bábel*) mutat távolabbi vagy közelebbi rokonságot. *A megvénhedt Isten* költeményei így egyetlen hatalmas intertextusfolyamként működnek.

A megfejtésre váró rejtvényként is olvasható versek mindannyiunk közös poétikai emlékezetét, szótárát mozgósítják, így az általánosító, apokaliptikus végkövetkeztetés mellett olyan erősen reflektálnak a magyar kulturális hagyományra, hogy nyelvbe vetettségük nem vitatható körülmény. Az *Elnyugszik az Isten*, miközben Radnóti *Tétova ódáját* idézi, az emberarcú Isten portréját skicceli fel: „Péntek este. Nem siet sehova, / *alunni kell*, mert hosszú volt a hét.” A saját megváltásáról lemaradó ember krónikája a *Magányos az Isten*: „Minden csak úgy elrohan mellette! / És a neten is – már rég más az Úr.”

Petri *Apokrif* című versének szituációja pedig („József nem tud elaludni, / keres valami piát. / Nem lel, felkel”) Petőcznél a *Tegnap az Isten* soraiban ölt újra testet: „Kicsit részeg volt tegnap az Isten, / s kikezdett este az Icával is.” Az új verseskötet „profán litániák” sorozata, közülük a *Velem van az Isten* például a Petőfi-féle népies költészet tempójában és ritmikájában mond hasonlót: „Öregebbnek hittem / a Teremtő Urat, / nézem, ahogy csendben, / piros borral mulat.”

A kötet harmadik egysége, *A lezárt idő* a költészettörténet legfontosabb ritmikai formáin és retorikai alakzatain tekint végig. Az időmértékes verselés egyik legszebb, az antik metrumokat híven követő darabja a *Pantitész, spártai harcok szavai a halála előtt*. A verseskönyv utolsó részének elemei a görög esztétikai, filozófiai gondolkodás héjait lehántó darabok, amelyek Pathoszt és Ethoszt, a retorika két alapalakzatát megszemélyesítő sorokkal telnek meg. Petőcz Pathoszhoz írt versei, amelyek ars poeticaként is olvashatók (*Levél Pathoszhoz; Pathosznak írt szonett; Barátom, Pathosz*) ezt a retorémát nem a mai köznyelvi értelmében, hanem eredeti, a szenvedés,

megrázó testi élmény, szenvedély jelentésében használják. A hozzá, az antik retorika fontos, életre kelő figurájához írt versek azért is izgalmasak, mert egy középkori forma, a szonett segítségével beszélnek a posztmodern kor nem különösebben szívderítő lehetőségeiről:

„Háborúban élünk, az ölés
tudományát PhD-fokozaton
oktatják beszűkült agyú
professzorok, és szavaikhoz

Téged rendelnek hozzá, Pathosz...” (*Levél Pathoszhoz*)

A meggyőzés művészete, a szónoklattan lélektani (pathosz) aspektusa mellett az etikai (ethosz) is szerepet kap. Dialógusuk a költő számára kijelölt feladatként tartja evidenciában a világ magyarázatát, a mindenkori és állandó következtetés vágyát, az *Ethosz imádkozik* című versben például így: „A hűvös Ethosz szomorúan nézi / Pathosz látványos pusztításait.”

A kötet jól körülhatárolható csoportját azok a szövegek alkotják, amelyek a gyarmatosítás utáni világokat a felvilágosodás és a korai kapitalizmus viszonyai között utazó „civilizátor” sztereotíp tekintetén keresztül láttat-

ják, amelyek a glóbuszt körbejáró, de csak vakfoltokat látó utas attitűdjét elevenítik fel. „Van egy bennszülött nő, / aki olykor kedveskedik velem.” (*Bennszülöttek között*)

„Bennszülött vagyok magam is.

Éppen olyan vagyok, mint ők,
akik Isten nyelvét beszélnek,
hitük szerint.” (*Magam is, miként*)

Petőcz András lírájának versbeszélője *poeta doctus*, a költészetre mint formai és esztétikai problémára mániákusan reagáló versbeszélő, aki bár témaválasztásaiban aktualizál, ám az uralkodó kánonokra és trendekre láthatóan fittyet hány. Évtizedek óta az általa kulcsszavakká tett szótár elemeiből válogat, csak a szeretett, komfortossá tett formák terepén kóborol. Sejthetően nem lesz ez másként a jövőben sem: a *Műhely* legfrissebb (2016/2.) számában olvasható versei (*Istennek tetsző; Jegyzetfüzet; Kicsi Létező*) *A megvénhedt Isten* ciklusaiban is megtalálták volna a helyüket. A téma megunhatatlanságát e líra variációs potenciálja és a lírikus meggyőző rögtönző készsége szavatolja.

Kovács Kriszta

Eleinkkel énekelni

Evangelikus és református gyülekezeti énekek (1601–1700). Szerkesztette és a jegyzeteket írta H. Hubert Gabriella. A szövegeket Vadai István, a dallamokat Ecsedi Zsuzsanna rendezte sajtó alá. Balassi Kiadó, Budapest, 2016. (Régi Magyar Költők Tára XVII. század 17.) 1222 (733 + 489) o.

Rendkívüli vállalkozás: egy egész évszázad főleg ismeretlen szerzőktől származó gyülekezeti énekeit összegyűjteni, rögzíteni, forrásaikat megkeresni és dallamaikkal együtt közölni nagy erőfeszítést kívánt a kötet mégoly kitűnően felkészült munkatársaitól is. Türelem, kitar-

tás és nem kevés idő kellett az előkészítéshez: úgy tudom, bő másfél évtizedig tartott a munka. Megjelenése szakmai siker és egyúttal jelentős egyházi esemény: a belső címlapon egy Luther-portré felett azt olvassuk, hogy a kötetet a Magyarországi Evangélikus Egyház *Reformáció és nemzet* tematikus évének (2016) ajánlják a szerkesztők. Hiszen jövőre lesz a reformáció kezdetének 500. évfordulója, több konferencia, ünnepi rendezvény emlékezik majd erre világszerte, de ezek sorában ez a kötet szerintem mostanáig a legmértöbb hazai emlékmű.

Éz immár a tizenhetedik kötete az 1952-ben eltervezett és első kötetével 1959-ben megjelent *RMKT XVII*.